

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1626

De Seriis Motibvs miserationis. Et de prudenti eorum tractatione. Capvt
XLVI.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68724](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68724)

Ἰσὸς καὶ καθήκον. τί γὰρ μείζον ἢ οἰκτοεργεῖν πένθῳ. ἢ μὲν ἐδῆς τῷ πατρὶος διακεκομίσαι
μοι τὸ παρ. τῷ γὰρ οὐ μέγῳ, οὐ μέλῳ, οὐ βραχὺ λείψανον. ἀλλ' ὁ μὲν ὁ ὀδῶν δὲ δὴ λανθε-
δαυάνηται, μηδὲ ταφῆς διωχθεὶς μεταλαχέει. ἢ δὲ οὐδ' ἂν ἐκτακροδῆται μοι δοκεῖ τὸ πα-
ραπαρ, εἰ μὴ πρὸς ἀνάστυατόμησιν, καὶ ὄμ, καὶ ὑπὸ μὲν καίνισιν, εἰς ἀλῆς, καὶ σωχῆς
ἐμοὶ συμφορὰς.

DE SERIIS MOTIBVS
miserationis.

Et de prudenti eorum tractatione.

CAPVT XLVI.

PLacuit hanc exemplorum copiam ex cla-
rissimis quibusque scriptoribus explicare,
quod nihil imitatione sit in hoc genere di-
cendi praestabilius. Ceterum mens totius e-
loquentiae prudentia consulenda est, qua
quid, quove ordine, & loco dicendum suggerat.

Alij sunt in theatris, & pulpitis, apud Phi-
lologos: alij in oratione civili, apud Iudices,
vel etiam sacros oratores affectus. Quippe
in theatri illo genere liberius quasi dictio-
nis habent laxantur. Civile autem pro dig-
nitate personarum parcius est, grauius, & ve-
recundius.

Quamobrem & nimia nonnunquam affe-
ctuum tenacitate luxuriat M. Tullius, quos
& si ab eo prudenter adhibitos fuisse tanti vi-
ri auctoritas credi postulat, haud tamen in
omni orationis genere, & loco imitandos
suaderem.

Vide querimoniam Pauli Aemilij, qui in-
tra triumphum sui celebritatem duos totius fa-
miliae columnas filios amiserat, quam sobria
est, & excessa.

Defunctam esse fortunam publicam mea-
tam insigni calamitate spero, quod triumphus
meus, velut ad ludibrium casuum humano-
rum, duobus funeribus liberorum meorum
est interpositus. Et quam ego, & Perseus nunc
nobis maxime sortis mortalium exempla
spectemur, ille qui ante se captiuos, captiuus
ipse duci liberos vidit, in eodum tamen ha-
bens ego qui de illo triumphauit, ab alterius
funere suij ad cursum ex C. pitio prope iam
expirantem veni, neque extanta super liberum
superest, qui Lucij Aemilij Pauli nomen fecit.

Grauis est istud doloris exemplum: nec mi-
nus generosa extat apud Cornelium Tacitum.
Senecae morituri suprema oratio: cum enim y-

tima viro admirabili necessitas esset denun-
tiata, & omnes, qui aderant suauiter colla-
chymarentur, ille amicorum lachrymas co-
ercens:

Vbi praecpta, inquit, sapientiae? vbi tot
per annos meditata ratio aduersum immi-
nentiam? cui enim ignaram fuisse scuitiam Ne-
ronis? neque aliud superesse post matrem, fra-
tremque interfectos, quam vt educatoris,
praecptorijque necem adijceret.

Quid Socrates apud Platonem? qua con-
stantia moriturum longe melius, & ad affe-
ctus potentius est, consummata sapientiae
viros ita loqui, quam flebiles aliquas naenias
occinere. Quippe virtus ipsa, & magnificen-
tia, in qua grauitas, & auctoritas est, plus pro-
ficit ad misericordiam commouendam, quam
humilitas, & obsecratio.

Hoc igitur imprimis considerandum erit
Oratori, apud quos dicat, & quam personam
agat. Dicendum in curia, in foro, apud pru-
dentes, & limatos homines: in oratione etiam
funebri apud populum, loco sacro: facessant
illae naeniae muliebres, & quicquid est ambi-
tiosarum lachrymarum. Tota si opus est, gra-
ui dolore conditatur oratio. Si Domini vene-
randi cruciatus, aut martyrum tormenta nar-
rentur, moribus quidem opus est, & vijs ve-
hementioribus: sed tamen retinere oportet
maiestatem, nec vnquam in illos muliebres
inclinatos, vltantes affectus demigrare.

Secundo prospiciendum est, quod tandem
euasurus sit hic morus, nam si inanis tantum
spectatur profusio lachrymarum, quid hoc
sterilius: Omnia, quae ex certa ratione geruntur,
ad bonum aliquod solidum collineare oportet.
Si miserationes tractat patronus, ad vti-
litem causam faciant, si sacer orator in ijs
1c:

Cicero nos
in omni
aff. tribus
m. andus.

Liu. l. c.
Grauis mi-
seratio.

Tacit. l. x.
Seneca mo-
rituri supre-
ma oratio.

Plato in
Phaedra.

Finis motu
quis esse de-
beat.

se exerceat, conetur non steriles lachrymulas, sed fletus salutare elicere.

Tertio, nunquam videatur orator velle lachrymas cedere, & in id artis machinas componere. Audax est alienos fletus sibi polliceri, hoc qui expectant auditores, pertinacius obbluctantur, ac quicquid affertur, sua expectatione minus existimant.

Quarto, Infantissima eorum ratio diligenter fugienda, qui cum apparatus orationes recitent, sibi aut verba suspirijs intercludi, aut vocem lachrymis debilitari, aut ipsos etiam auditores, fletum tenere non posse dicunt, cum omnia frigide, & infalse ficta appareant. Hæc ad comicos risus, quam ad miserationes aptiora sunt.

Apollonij
rhetoris di-
ctum.

Quinto, cum iuxta verus Apollonij Rhetoris dictum, cito arefcit lachryma, non modo quia falsa est, ideoque ipsa acrimonia facilius consumitur, sed quia alienorum præferam malorum leuissimus est alijs sensus, quia tenerimè vt solent omnes) se diligunt, nunquam diu in miseratione commemorandum est, siue enim lenta sit, & iacens, ideo citius abruptenda, quia nihil incondita miseratione infelicius, siue secundos cursus teneat, non est nimis indulgendum, ne satietate, & fastidio, quod rebus etiam optimis innasci solet obruarur.

Sexto, vbi res per se sunt satis tristes, & funestæ, qualia sunt dira innocentissimorum hominum supplicia, nō sunt ad scitijs rebus, & figuris temerè exaggerandæ, ne videamur argumenti penuria, & sterilitate res alienas cogitare.

Septimo, danda est opera, vt honesti sint aditus, & recessus ad affectum, & aditus quide talis esse debet, vt non videatur quasi apparatus, sed vt eius, qui repente excitatur motus, aliqua subesse ratio videatur. In quo errat pleriq; qui antequam intellexerint auditores, quid velint, aut in quo argumento versentur, statim incipiunt fure, & insanire, cum nulla causa tam atrocis tempestatis appareat: ex quo conijciunt auditores, Claudiana fore tonitrua, qua statim in risus soluentur. Recessus verò talis erit, vt non exhaustus, nec satiatu, sed sui potens, consulto in alium sermonem, cum apta quadam digressiuncula sermonem diuertere orator videatur: nisi forte in extrema parte orationis versetur motus, & desinere ex abrupto oportunum iudicetur, quamquam hoc rarius præstandum est, nam

aut affectationem habet, aut intemperantis motus opinionem relinquit auditoribus, aut etiam inopiæ verborum, & memoriæ conturbationi, a plerisque imperitis uiuuitur.

Octauo, character orationis in miserationibus esse debet minime affectatus, non turgidus, non insolens, non festiuus, non potulius metaphoris comptus, aut periodorum structura ambitiosus, sed candidus, sobrius, & cum generositate aliqua demissus, rebus, & sententijs creber, numeris simplex, toto denique corpore ingenuus.

Nono, accedat ad elocutionem actio, rebus, & verbis accommodata, cuius tanta vis est in hoc præsertim genere, vt lectissimos quosq; affectuum, sine eius beneficio inclinari, repetere, extinguere videamus: contra, vel mediocres affectus decorum actionis incendere, & in eximiam quandam dignitatem efferre solet. Sed de tota actionis ratione alibi plenius.

Quærit fortassis videtur enim hæc agendi ratio clarissimorum hominum sententijs nō mediocriter auersari. Si quidem Dcn. etrius Phalereus aperte dicit;

Θυμός, & πάλ' ὀ τέρχνης εὐδ' εἶται, ἀλλὰ δέι Demetr.
τέρον τινὰ αυτοφωῆ εἶναι ὑπὸ τ' πένταμ, Phalereus
(hoc est) Motus iracundia, & miserationis arte non indigent, sed oportet eos, veluti quodam naturæ impetu fluere.

Hoc est, quod Dionysius Halicarnassensis dicit

αὐτοφωῆς & αυτοπραγματέως λέγειν.

Nec immeritò videtur irrisisse Saryicus eos, qui ad misericordiam mouendam apparatus affertunt orationes.

— canas, cum fracta te in irabe p' elum
Ex h. mero portes? verum, nec nocte paratum
Perfuit.
Saryt. h.

Plorabit, qui me videret incuruasse querela.

Quæ si vera sunt, nihil igitur erit eloquenti, quomodo, aut quid dicat, cogitandum: nam, cum difficillima pars eloquentiæ videtur in motibus consistere, si nulla, quod aiunt, arte indigent, quid est, quod magnopere putemus Oratori elaborandum.

Verum, nunquam hæc fuit mens eorum, qui de eloquentia syncere iudicant: Si quis vere iratus est, aut dolet, non solet opinor cogitare in ipso permotionis astu, quomodo dolorem, aut iracundiam verbis depingat, factes adhibeat natura.

Verum,

Verum, quia oratorum est, non tam irasci, aut dolere, quam aliorum iras, & dolores exprimere, summa arte providendum arbitror, quomodo id recte prestare possint: alioqui, si nihil est artificij, dicamus quoque pictores, dum furiosum Athamantem, & moerentem Antiopam depingunt, nihil artis beneficio indigere, quando rem oportet facere, quam maxime naturalem. Nemo tamen hoc dicit, nemo ita iudicat, sed eos artificiosissimos esse putamus opifices, qui propius rerum naturas assequuntur.

Ita quoque se res habet in eloquentia, motuum solers quaedam ratio magnifica res est, & eximiorum oratorum coloribus digna, nec dubium est, quin multum in id impendant industriae.

Quorsum igitur contra sentire gravissimi videntur auctores? Primum eos reprehendunt, qui cum nihil opis habeant a natura, morosa quadam opera, & infelici labore motus parturiunt, de quibus dixit Pindarus.

--- ΚΟΡΑΧΕΣ ΩΣ

Γοργύετον δ' ἰδοὶ πρὸς ἄνθη δάια.

Deinde illos, qui in rebus afflictis, tristibus, calamitosis, vel certe serijs, & grauibus vadique flosculos carpunt delicatissimae orationis, & in doloris motibus, ingenij luxuria, figurarum mollicie, periodorum denique laeviniolo ambitu imemperanter lascivunt. Hoc omnes iure Critici Rhetores ineptiarum condemnant.

Quinti, l. 11.

Commoueaturne quisquam eius fortuna (inquit Quintilianus) quem tumidum, ac sui iactantem, & ambitiosum iustitorem eloquentiae in ancipiti sorte videat: non: imò oderit eum verba aucupantem, & anxium de fama ingenij, & cui esse disertio yacet.

Quamobrem in his summa cura est egregijs oratoribus, quomodo artificium occultent, ut quod ait idem auctor illa, quae dicimus, non domo attulisse, sed ibi protinus sumptisse videamur, & oratori, & ipsi causae plurimum confert: nam, & magis intratur, & minus timet iudex, quae non putat aduersus se preparata.

Aristoteles artem regē dam dicit.

Non dicit domo non esse afferenda, quae dicimus, sed ita agendum, ut non videamur attulisse, quod similiter Aristoteles, 2. Rhet. Διὸ δὲ λαμβάνειν ποιεῖν τὰς καὶ μὴ δοκεῖν λαβεῖν πεπλάσμενως, ἀλλὰ πεφυκότως.

Oportet (inquit) artem irae obscurare, ut non ex vilo apparatu, sed omnino naturaliter dicere videamur: quod si quaedam molliores figurae in oratione transluceant, quae sine cura, & cogitatione fluere non possunt, statim ars deprehenditur, & vis motus sidit. Nā, ut ait Dionysius in Isocrate;

Artem regēdam.

Καριεντισμός πᾶς ἐν ἀσθδῆ ἄνερον πρᾶγμα, καὶ πολεμιάτατον ἔλεω. Oratio nimis elegans, & festiua in rebus serijs, imtempestiua res est, & miserationi contraria.

Alia plerumque ratio est Poetarum & Sophistarum, qui omnia aurium delectatione metuantur, licet enim modum in iis quoque tenere debeant, tamen longè suas artes produnt liberius, quàm ij, qui non iam argenteis hastis pugnant, sed graue & laboriosum discrimen ingressi sunt.

Poetica & Sophistica in montibus oratio ab oratorum diuersa.

Nunc, quae ad actionem attinent, etsi breuius perstringere visum est, tamen quia aliud argumentum spectant, in sequentem libellum reijciemus.

Finis Libri Octavi.